

Media en communicatie in het gezin: een onderzoek bij 10- en 11-jarigen

Bea VAN DEN BERGH* en Jan VAN DEN BULCK**

**Dr. in de Psychologie, Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudie, Vlaamse Wetenschappelijke Instelling, Markiesstraat 1, 1000 Brussel, België*

***Dr. in de Sociale Wetenschappen, Departement Communicatiewetenschap, Katholieke Universiteit Leuven, E. van Evenstraat 24, 3000 Leuven, België*

Media and communication in the family: an investigation among ten- and eleven-year-olds. In this investigation into the potential social function of media in the family 519 children of the fifth and sixth years, as well as their parents, were included. The data were collected by means of child-centered questionnaires. The questions were asked in the classrooms. For the analysis use was made of multivariate analyses. The variance in the general parent-child communication could for 24 to 44 per cent be explained by differences in the way in which families make use of media such as tv and video, computer games, books and strips. Predictors of and percentage of variance explained in the general parent-child communication differ in mother-son, mother-daughter, father-son and father-daughter communication. In general it is not the presence or consumption of media that have a positive or negative impact on the parent-child communication. The impact of media on communication is mediated by the type of parental media guidance and by the use of media as babysitters. In addition it was found that the working situation of the parents influences the use of media as well as parental media guidance.

Abstract. In dit onderzoek staat de vraag centraal of de potentieel sociale functie van media in het gezin, zich uitstrekt tot de ouder-kind communicatie die zich buiten de directe media-context afspeelt. Er werden 519 kinderen van het vijfde en zesde leerjaar (en hun ouders) betrokken in het onderzoek. De gegevens werden verzameld door middel van kindgerichte vragenlijsten die klassikaal werden afgenomen. Voor de analyse werd gebruik gemaakt van multivariate analysetechnieken. De variantie in de ouder-kind communicatie werd voor 24 à 44 procent verklaard door verschillen in de manier waarop gezinnen met media als tv en video, computer(spelletjes) en boeken en strips omgaan.

Predictoren van en percentage verklaarde variantie in de ouder-kind communicatie zijn verschillend voor de moeder-zoon, moeder-dochter, vader-zoon en vader-dochter communicatie. Algemeen geldt dat niet zozeer de aanwezigheid of het gebruik van media op zich bepalen of media in het gezin een positieve dan wel een negatieve invloed hebben op de ouder-kind communicatie. De impact van media op communicatie wordt gemedieerd door de wijze waarop ouders hun kinderen bij media-activiteiten begeleiden en door hun gebruik van media als babysitters. Er werd ook vastgesteld dat de werksituatie van de ouders en het geslacht van het kind een effect hebben op het mediagebruik en de mediabegeleiding in het gezin.

Keywords: gezin; communicatie; media; kinderen; België.

1. Inleiding: kinderen, media en communicatie in het gezin

Een hardnekkig maatschappelijk vooroordeel meent dat de media —en vooral dan relatief ‘nieuwe’ media zoals televisie en computer— communicatie in gezinnen verstoren, bemoeilijken of zelfs onmogelijk maken. In academische literatuur werd reeds van in de jaren ‘50 evidentie aangebracht voor zowel het uitgangspunt dat tv de communicatie tussen gezinsleden belemmert (onder andere Maccoby, 1951) als voor het uitgangspunt dat tv deze communicatie bevordert (onder andere Riley, Cantwell en Ruttiger, 1949). In onderzoek dat vanuit beide uitgangspunten werd opgezet, werden kinderen slechts zelden op een actieve manier betrokken (Reid en Frazer, 1980) en schonk men doorgaans weinig aandacht aan factoren die het verband tussen media en communicatie in het gezin mediëren (Roberts en Bachen, 1981). Die vaststelling én het in onderzoek aangetoonde belang van communicatie tussen ouders en kinderen voor het welzijn, de zelfwaardering, het gedrag en de ontwikkeling van kinderen (onder andere Clarke-Stewart, 1988; Franz, McClelland en Weinberger, 1991; Harter, 1998; Maccoby en Martin, 1983) vormden de uitgangspunten van een onderzoek rond media en communicatie in het gezin, dat werd uitgevoerd bij 519 kinderen van het vijfde en zesde leerjaar en hun ouders. In deze inleiding richten we de aandacht op onderzoek over communicatie en media, op de wijze waarop kinderen hierin aan bod kunnen komen en op de rol die ouders, via de mediabegeleiding die ze hun kinderen bieden, kunnen spelen bij het mediëren van de effecten van media op de communicatie in het gezin.

1.1. Het belang van communicatie in het gezin

Om het belang van communicatie in het gezin te situeren gaan we in dit onderzoek vooral voort op resultaten van een onderzoek naar de leefsituatie van kinderen op lagereschoolleeftijd in Vlaanderen, dat werd uitgevoerd door het Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudie (Van den Bergh, 1997). Communicatie in het gezin heeft te maken met de manier waarop gezinsleden

met elkaar omgaan en omvat onder andere het elkaar ondersteunen en positief bekrachtigen: aspecten die in relaties niet zomaar tot stand komen. Kinderen die het gevoel hebben dat ouders hen positief bekrachtigen, hebben een groter gevoel van welzijn in het gezin (Van den Bergh en Van Ranst, 1997) én tevens draagt dit gevoel positief bij tot hun zelfwaardegevoel (Van den Bergh en Van Ranst, 1998), zoals gemeten met een gestandaardiseerde zelfbelevingsschaal (Veerman, Straathof, Treffers, Van den Bergh, en Ten Brink, 1997). Vanuit de wetenschappelijke en klinische vaststelling dat zelfwaardering, het zich competent vinden op verschillende levensdomeinen, een belangrijk aspect is in de ontwikkeling en het zijn van kinderen (Van Aken, 1991; Harter, 1998), lijkt het ons belangrijk na te gaan door welke factoren de communicatie in het gezin beïnvloed kan worden. Een aanknopingspunt om dit te bestuderen zien we in voorliggend onderzoek naar de invloed van het gebruik van en de omgang met media als tv en video, computer(spelletjes), boeken en strips in het gezin op de communicatie tussen ouders en kinderen.

1.2. Het belang van het perspectief van kinderen in onderzoek

Wat de benadering van de kinderen in ons onderzoek betreft sluiten we aan bij de wijze waarop kinderen in dit CBGS-onderzoek betrokken werden, nl. als subject van onderzoek eerder dan als object van onderzoek. Niet alleen zijn kinderen in het gezin geen passieve recipiënten van zorg en opvoeding —ze geven immers zelf ook betekenis aan hun leefwereld en hebben recht op deze eigen betekenisverlening (Alanen, 1992; James, Jenks en Prout, 1998)— maar bovendien beïnvloeden zij hun ouders op een actieve manier (Bell, 1968, 1979; Belsky, 1981; Clarke-Stewart, 1988; Lerner en Spanier, 1978).

Indien men het perspectief van kinderen in onderzoek rond communicatie betreft zou men zich op de volgende vragen kunnen richten: Hebben kinderen het gevoel dat er in het gezin tijd is om stil te staan bij gebeurtenissen die zich in hun leven voordoen en die voor hen belangrijk zijn? Komen kinderen voldoende aan het woord? Kunnen zij hun emoties, zowel positieve als negatieve, voldoende uiten? Zijn ouders, in de beleving van de kinderen, voldoende open en duidelijk in hun communicatie over gevoelens? Wanneer voelen kinderen zich, in de communicatie met hun ouders, positief bekrachtigd? Deze vragen komen in deze bijdrage niet expliciet aan bod maar vormen de achtergrond van de operationalisatie van de variabelen betreffende de communicatie tussen ouders en kinderen.

Ook voor de operationalisatie van de variabelen rond mediagebruik en omgang met mediabegeleiding wordt vertrokken vanuit de visie en beleving van het kind en dit lijkt belangrijk te zijn. Er werden in onderzoek discrepanties vastgesteld

in de antwoorden van ouders en kinderen over het mediagebruik van de kinderen (Buckingham, 1994; Wilk en Bacher, 1994) en over de wijze waarop ouders hun kinderen begeleiden (Rossiter en Robertson, 1975; Kim, Baran, en Massey (1988), geciteerd in Lin en Atkin, 1989). Men stelt dat de antwoorden van de kinderen waarschijnlijk meer betrouwbaar zijn dan die van de ouders, omdat ouders geneigd zijn sociaal wenselijk te antwoorden om als 'goede ouder' over te komen. Desmond, Singer, Singer, Calam en Colimore (1985) tonen in hun onderzoek bijvoorbeeld aan dat men op basis van de informatie die kinderen over de mediabegeleiding van hun ouders geven, beter kan voorspellen wat kinderen van een tv-programma begrijpen dan op basis van wat ouders zelf meedelen over de mediabegeleiding die ze hun kinderen bieden.

1.3. De potentieel sociale functie van media: media en communicatie in het gezin

Media komen tegemoet aan een aantal individuele behoeften — zoals bijvoorbeeld de behoefte aan ontspanning, informatie, tijdverdrijf; ze zijn voor veel mensen niet meer weg te denken omdat ze als een constante factor steeds op de achtergrond aanwezig zijn en een belangrijke tijdsregulator zijn geworden (Lull, 1990). Uit onderzoek blijkt dat media echter ook een meer sociale functie kunnen hebben. Tv-kijken bijvoorbeeld is een sociaal gebeuren, het gebeurt vaak in gezinsverband en dit impliceert dat er heel wat sociale interacties zijn tijdens het tv-kijken (Huston en Wright, 1994; Mersch, 1994; Van Gils en Bosscher, 1997). In een eerste fase van onderzoek naar het verband tussen media en communicatie in het gezin werd vooral nagegaan wat de invloed is van bestaande communicatiepatronen in het gezin op de communicatie rond tv. De survey studies van Chaffee, McLeod en hun collega's die in de jaren '60 en '70 werden uitgevoerd, waren hierbij toonaangevend (Chaffee, McLeod en Atkin, 1971; McLeod en Brown, 1976 en zie Lull, 1980). In de jaren '80 kwam het kwalitatieve onderzoek meer op de voorgrond (onder andere Brody, Stoneman en Sanders, 1980; Brody en Stoneman, 1983; Lull, 1980, 1990). Eén algemeen besluit uit deze studies lijkt te zijn dat patronen van mediaconsumptie en -communicatie in het verlengde liggen van de bestaande communicatiepatronen in het gezin (Alexander, 1994). Een ander, weliswaar minder algemeen verspreid besluit, lijkt te zijn dat niet alleen ouders maar ook kinderen een actieve rol spelen in die communicatie (Abel, 1976). Empirisch media-onderzoek toont aan dat kinderen tijdens het tv-kijken zelf sociale interacties initiëren met broers, zussen en ouders (bijvoorbeeld Reid en Frazer, 1980). Kinderen verlenen een eigen betekenis aan de media en de media-context. Deze betekenis wordt gedeeltelijk bepaald vanuit hun cognitieve ontwikkeling (Doubleday en Droege, 1993; Solomon, 1979/1994) en specifieke eigenschappen of vaardigheden (Abelman en Pettey, 1989) maar daarnaast zijn er specifieke kind-eigen aspecten

van zingeving en het is belangrijk om ook hiermee in onderzoek rekening te houden (Buckingham, 1994; Reid en Frazer, 1980; Qvarsell, 1988).

Alexander (1994) merkt op dat in de meeste studies, de potentieel sociale functie van media vooral in de media-context zelf werd bestudeerd, terwijl er weinig studies zijn waarin wordt onderzocht of die potentieel sociale functie verder reikt dan de specifieke context waarin media gebruikt worden. Er wordt van uitgegaan dat tv kan beschouwd worden als een sociaal hulpmiddel, omdat er tijdens het tv-kijken doorgaans conversaties plaatsvinden en er ook fysiek contact is tussen de gezinsleden. Dit zou de goede werking van gezinsrelaties stimuleren en de gezinssolidariteit verhogen (Brody en Stoneman, 1983; Gunter en Svennevig, 1987; Lull, 1988, 1990); dat deze sociale functie van media zicht voortzet buiten de media-context wordt volgens Alexander (1994) vooral aangenomen, eerder dan dat het in onderzoek werd aangetoond. In ons onderzoek, waarin wordt nagegaan welke factoren de communicatie in het gezin beïnvloeden en aldus zouden kunnen bijdragen aan het welzijn en de competentie van kinderen (Van den Bergh en Van Ranst, 1997, 1998), staat het beantwoorden van de vraag of media een invloed hebben op gezinsrelaties die zich afspelen buiten de media-context centraal.

1.4. De mediërende rol van begeleiding van media-activiteiten door de ouders

Al zijn wij in deze studie geïnteresseerd in de wijze waarop het mediagebruik en de perceptie van kinderen over de omgang met media in het gezin, de algemene communicatie in het gezin beïnvloeden, dan neemt dit niet weg dat ouders hierin een belangrijke rol spelen. Integendeel zelfs, ouders spelen hierin een zeer belangrijke rol. Zowel de patronen van mediaconsumptie als van de manier waarop met media kan omgegaan worden, hoe erover kan gecommuniceerd worden, worden voor een groot deel aangeleerd en doorgegeven in het gezin. Enerzijds zal het gedrag van de ouders rechtstreeks model staan voor het gedrag van het kind (McLeod en Brown, 1976; Gunter en McAleer, 1997) en dit gebeurt buiten de intentie van de ouders om. Anderzijds kunnen ouders op een meer intentionele manier proberen de media-activiteiten van hun kind te begeleiden (Bybee, Robinson en Turow, 1982; Lin en Atkin, 1989; Nikken en Van Lil, 1990). Of zij in dat opzet slagen zal ook afhangen van de manier waarop kinderen deze begeleiding ervaren en hierop reageren (Doubleday en Drouge, 1993; Van den Bulck en Van den Bergh, 1998). Het zijn precies deze processen die wij in ons onderzoek willen bestuderen.

Nikken en Van Lil (1990) menen dat de wijze waarop ouders zich via verschillende tv-begeleidingsactiviteiten bemoeien met het kijkgedrag van hun

kinderen de positieve effecten van televisie —onder andere de sociale functie die tv heeft— kunnen versterken, alsook de negatieve (gedrags- en angst-) effecten kunnen tegengaan. Ouders worden vaak nogal eenzijdig gestimuleerd om de tv-activiteiten van hun kinderen te beperken. Huston and Wright (1994) menen echter dan ouders een meer actieve rol kunnen spelen in het begeleiden van hun kinderen. In internationaal onderzoek werd het belang van het samen met het kind tv-kijken en met het kind praten en discussiëren over de inhoud van de programma's experimenteel aangetoond (voor een overzicht zie Corder-Bolz, 1980; Gunter en McAleer, 1997; Lin en Atkin, 1989; Van Evra, 1998). Communicatie rond tv-programma's verhoogt bijvoorbeeld het begrijpen van de inhoud, van het realiteitsgehalte en van de morele implicaties van bepaalde programma's en stelt kinderen in staat adequate copingmechanismen te ontwikkelen voor het kijken naar programma's die angst induceren (Austin, Roberts en Nass, 1990; Messaris en Kerr, 1983; Van den Bulck, 1991-1992). Bybee *et al.* (1982) ontwikkelden een vragenlijst waarin een onderscheid wordt gemaakt tussen drie vormen van begeleiding die ouders hun kinderen kunnen bieden. *Restrictieve begeleiding* houdt in dat controle wordt uitgeoefend op de tijd die kinderen aan televisiekijken besteden en op de programma's die kinderen zien. *Niet gerichte begeleiding* houdt in dat de ouders met de kinderen meekijken en erover praten. *Evaluatieve begeleiding*, ten slotte, houdt in dat ouders gericht uitleg geven bij de inhoud van programma's, een duiding geven van de karakters, het realiteitsgehalte belichten.... De factorstructuur van deze vragenlijst werd nadien in een andere Amerikaanse studie (Abelman en Pettey, 1989) alsook in een Nederlands onderzoek gerepliceerd (Nikken en Van Lil, 1990; Van der Voort, Nikken en Van Lil, 1990). Ten behoeve van ons onderzoek werd de vragenlijst uitgebreid met vragen over de begeleiding van computer-(spelletjes) en van boeken en strips en werd er een kinderversie van ontwikkeld. In ons onderzoek zal op exploratieve wijze nagegaan worden of deze drie vormen van begeleiding (zoals door de kinderen waargenomen) een differentiële rol spelen in het beïnvloeden van de ouder-kind communicatie in het gezin en of hierbij ook een onderscheid dient gemaakt te worden naar de aard van het medium.

We namen in ons onderzoek ook de variabele 'gebruik van media als babysitter' op. Hiertoe werd aan de kinderen gevraagd of zij het gevoel hebben dat ouders de media gebruiken als 'babysitters', als een mogelijkheid om hen door middel van de media ' bezig' of 'stil' te houden. Deze variabele zegt iets over de manier waarop in het gezin doorgaans met media wordt omgegaan. We vermoeden dat, als ouders de media zelf niet als een sociaal object beschouwen, of dus als een middel om tot communicatie te komen in de media-context, dit ook niet zal leiden tot het stimuleren van communicatie buiten de media-context.

In hun onderzoek naar de determinanten van tv-begeleiding voorspellen Nikken en Van Lil (1990) dat wanneer beide ouders buitenshuis werken de kans op alle vormen van tv-begeleiding afneemt. Moeders die buitenshuis werken zouden minder regels stellen wat betreft het soort programma's waarnaar mag gekeken worden en dit zou ertoe leiden dat kinderen van buitenshuis werkenden meer tv kijken (zie Lin en Atkin, 1989). Uit het onderzoek dat Lin en Atkin (1989) uitvoerden bleek dat ouders de voltijds werken minder regels stellen wat betreft het kijken naar video's, dan ouders die niet voltijds werken. Wij willen in ons onderzoek nagaan of het al dan niet buitenshuis werken van de ouders een invloed heeft op mediagebruik en mediabegeleiding.

Uit een voor Vlaanderen representatief, longitudinaal onderzoek over mediagebruik en alfabetisme bij 974 9 tot 14-jarigen komt als een belangrijk resultaat naar voor dat jongens en meisjes op een verschillende manier met media omgaan. Dit geslachtsverschil werd in de drie opeenvolgende golven van het onderzoek vastgesteld (Muijs, 1997; Muijs en Roe, 1997; Roe en Muijs, 1995, 1997) en sluit aan bij bevindingen in de onderzoeksliteratuur (zie Roe, 1998; Van den Bulck, 1995). Er wordt van uitgegaan dat een verschillende socialisatie van mediagebruik, die in het verlengde ligt van een algemene geslachtsspecifieke socialisatie, deze geslachtsverschillen zou kunnen verklaren (Roe, 1983; 1988; Rosengren en Windahl, 1989). Het feit dat ouders de media-activiteiten van jongens op een andere manier begeleiden dan die van meisjes, ondersteunt deze verklaring. Bij tv-kijken bijvoorbeeld treden ouders restrictiever op voor meisjes dan voor jongens (zie Lin en Atkin, 1989; Van Evra, 1998). Bepaalde disciplinerings technieken (zoals 'withdrawal of love' and 'power-assertive techniques) worden meer toegepast voor jongens dan voor meisjes. De effectiviteit van deze technieken wat betreft het medieren van media-effecten lijkt ook te verschillen naargelang het geslacht van het kind (Desmond, Hirsch, Singer en Singer, 1987). In ons onderzoek gaan we na wat de invloed van het geslacht van het kind is op mediagebruik en -begeleiding. Verder rekening houdend met de bevinding dat kinderen hun ouders als twee individuen ervaren en verschillen onderkennen in de omgang met elk van hen (zie onder andere Van den Bergh, 1997) en dat ouders verschillen in de manier waarop zij de media-activiteiten van hun kinderen begeleiden — moeders kijken bijvoorbeeld vaker tv met hun kinderen dan vaders (zie Van Evra, 1997)— kozen wij ervoor om bij het nagaan van de invloed van mediabegeleiding op de communicatie in het gezin zowel te differentiëren naar het geslacht van de kinderen als naar het geslacht van de ouders. Dit leidde tot vier afzonderlijke analyses, namelijk voor de communicatie tussen moeder-dochter, moeder-zoon, vader-dochter en vader-zoon. Ook in onderzoek over ouder-kind communicatie

komt het belang van het onderscheiden van deze vier configuraties naar voor (bijvoorbeeld Eisenberg, Fabes en Murphy, 1981; Grotevant en Cooper, 1985).

1.5. Onderzoeksvragen

In dit onderzoek willen wij nagaan of de potentieel sociale functie van media in het gezin zich uitstrekt tot de ouder-kind communicatie die zich buiten de directe mediacontext afspeelt, en wat hierbij de mediërende rol is van de mediabegeleiding van de ouders, zoals waargenomen door 10- en 11-jarige kinderen. Tevens wordt nagegaan of het geslacht van het kind en het al dan niet buitenshuis werken van de ouders een invloed heeft op deze communicatie. Volgende onderzoeksvraag staat centraal: Hoe beïnvloeden het geslacht van het kind, het al dan niet buitenshuis werken van de ouders, de mate waarin media (als tv en video, computer(spelletjes), boeken en strips) door kinderen gebruikt worden, en de wijze waarop vader en moeder de media-activiteiten begeleiden en media al dan niet hanteren als babysitters, de communicatie tussen 10- en 11-jarigen met hun moeder en vader in het gezin? In voorafgaande analyses zal ook nagegaan worden of het geslacht van het kind en het al dan niet (buitenshuis) werken van moeder en vader een invloed hebben op het mediagebruik en op de mediabegeleiding van de ouders.

Voor alle onderzoeksvariabelen die in deze bijdrage aan bod komen geldt dat ze uitgaan van de perceptie van het kind.

2. Methode

2.1. De proefgroep

De proefgroep werd samengesteld op basis van de steekproef van het CBGS-onderzoek Leefsituatie Kinderen (Van den Bergh, 1997). Aan het onderzoek dat hier besproken wordt namen 519 kinderen deel waaronder 261 jongens en 258 meisjes. De meeste leerlingen zijn 10 of 11 jaar oud, zes procent is negen jaar oud en zeven procent is 12 of 13 jaar oud. De gemiddelde leeftijd ligt op tien jaar en zes maanden. De gegevens werden verzameld in 11 scholen: er werkten 15 klassen van het vijfde (262 leerlingen) en 15 klassen van het 6e leerjaar (257 leerlingen) mee. Het aantal leerlingen per klas ligt tussen 11 en 25, met een gemiddelde van 17 leerlingen per klas. De scholen zijn verspreid over heel Vlaanderen en bevinden zich zowel in een meer verstedelijkte als in een plattelandsomgeving.

2.2. Uitvoering van het onderzoek

Vóór de uitvoering van het onderzoek, werden de directies van 11 scholen schriftelijk en telefonisch uitgenodigd voor deelname aan het onderzoek en kregen ook alle ouders schriftelijke informatie over het onderzoek. Alle uitgenodigde scholen namen deel. Alleen kinderen die van hun ouders toestemming hadden gekregen namen deel aan het onderzoek. Op een totaal van 603 potentiële deelnemers namen 519 leerlingen deel en 378 ouders: de respons rate van de leerlingen bedraagt 86 procent en die van de ouders 63 procent. Om gegevens te verzamelen werd een kindgerichte vragenlijst samengesteld voor de leerlingen van het vijfde en zesde leerjaar en ook een vragenlijst voor de ouders. In alle vragenlijsten werd gebruik gemaakt van voor kinderen aangepaste, duidelijke en visueel attractieve vraag- en antwoordvormen, zoals in het CBGS-onderzoek Leefsituatie Kinderen. Twee wetenschappelijke assistenten van het Departement Communicatiewetenschap (KULeuven) namen de vragenlijsten klassikaal af in oktober 1997. Het onderzoek nam ongeveer twee uren in beslag; in de meeste klassen is het goed verlopen. Op de dag van het onderzoek kregen de kinderen van wie ook de ouders bereid waren mee te werken een 'Vragenlijst voor Ouders' mee naar huis. De ouders vulden deze thuis in en stuurden ze in een portvrije envelop terug.

2.3. Onderzoeksinstrumenten en -variabelen

Bijna alle variabelen die in deze bijdrage aan bod komen werden geoperationaliseerd door middel van bestaande en van ad hoc geconstrueerde schalen, die allen samen in één vragenlijst werden opgenomen (zie 2.3.1 tot en met 2.3.6). De items uit de schalen dienden door de kinderen meestal beantwoord te worden aan de hand van een vierpuntschaal waarbij: 1=nooit; 2=soms; 3=dikwijls; 4=heel dikwijls). Om de factorstructuur van de schalen na te gaan en aan de hand daarvan definitieve schalen samen te stellen, werd een exploratieve factoranalyse uitgevoerd, volgens de hoofdassenmethode en met varimaxrotatie naar een orthogonale structuur van factoren met een eigenwaarde groter dan 1 of naar een vooraf bepaald aantal factoren. Voor alle schalen werden voor moeder en vader afzonderlijke factoranalyses uitgevoerd. In de definitieve schalen werden slechts die items opgenomen die hoger dan 0,30 scoorden op de bedoelde factor en lager dan 0,30 op een niet bedoelde factor. Per factoranalyse werden voor elk individu factorscores berekend voor elke bekomen factor. Deze z-scores werden dan als variabelen in de verdere analyses betrokken; voor al deze variabelen geldt dus dat de gemiddelde score (gem.) = 0 en de standaarddeviatie (sd) = 1. Als maat van betrouwbaarheid van deze schalen werd de interne consistentie van de uit de factoren afgeleide (sub)schalen bepaald aan de hand van Cronbach alfa's (α). Deze α -coëfficiënt geeft aan in hoeverre van item tot item hetzelfde wordt gemeten en is een indicatie voor de

homogeniteit van de elke (sub)schaal. Voor 18 van de 24 (sub)schalen lag de α -coëfficiënt tussen .71 en .93 waaruit kan besloten worden dat de meeste (sub)schalen over een voldoende hoge interne consistentie beschikken. Voor de vier (sub)schalen waar de α -coëfficiënt kleiner dan .70 is de interne consistentie eerder matig te noemen (zie verder).

2.3.1. Geslacht kind: 1 variabele.

Het geslacht van het kind zoals aangeduid door het kind en zoals aangeduid in de alfabetische klaslijsten.

2.3.2. Werksituatie moeder/vader: 2 variabelen

Deze variabelen wordt aangemaakt op basis van het antwoord op de vraag 'moeder/vader werkt, ja -neen'.

2.3.3. Mediagebruik: 4 variabelen

De intensiteit van het mediagebruik werd nagegaan aan de hand van een aantal concrete vragen waaruit vier variabelen werden samengesteld: (1) aantal uren tv-kijken per week (sommatie van minuten tv-kijken per dag), (2) aantal uren computer(spelletjes) per week (sommatie van het aantal minuten computer(spelletjes) per dag), (3) aantal boeken gelezen per week en (4) aantal strips gelezen per week.

2.3.4. Schaal Mediabegeleiding door moeder/vader: 2 x 9 variabelen

De schaal van Bybee *et al.*, (1982), werd lichtjes gewijzigd, aangepast voor gebruik bij kinderen en items met betrekking tot computer(spelletjes) en boeken en strips werden toegevoegd. Bij een eerste factoranalyse op alle items werd voor elk van de drie schalen min of meer dezelfde drie-factorenstructuur aangetroffen als bij Bybee *et al.*, (1982) en van Nikken en Van Lil (1990). Na weglating van een aantal items die niet aan de criteria voldeden werd een tweede factoranalyse uitgevoerd: deze bracht voor elk medium (en voor zowel de communicatie met de moeder als de communicatie met de vader) eenzelfde duidelijke driefactorenstructuur aan het licht (zie ook Van den Bulck en Van den Bergh, 1998). De factorscores werden berekend op basis van deze tweede factoranalyse. We duiden voor elk medium de drie eruit afgeleide variabelen met de oorspronkelijke benaming aan: (1) *restrictief begeleiden* (5 items): controle uitoefenen op de tijd die kinderen aan tv en video, computer, boeken en strips besteden en op de inhoud van deze media (bijvoorbeeld 'mijn mama/papa verbiedt mij naar een bepaald tv-programma te kijken'), (2) *niet-gerichte begeleiding* (3 items): samen met het kind tv-kijken, met de computer spelen of boeken en strips lezen en erover praten (bijvoorbeeld 'speelt je mama/papa samen met jou een computerspelletje?') en (3) *evaluatieve begeleiding* (4 items):

uitleg geven over inhoud en betekenis van tv-programma's, computerspelletjes, boeken en strips (bijvoorbeeld 'mijn mama/papa zegt het mij wanneer iemand in een verhaal van een boek iets doet dat slecht is'). Voor moeder bedragen de α 's voor restrictieve begeleiding 0,76 (tv), 0,80 (computer) en 0,71 (boeken en strips); voor niet-gerichte begeleiding bedragen ze respectievelijk 0,55, 0,84 en 0,79 en voor evaluatieve begeleiding 0,73, 0,85 en 0,83. Voor vader bedragen de α 's voor restrictieve begeleiding 0,81 (tv), 0,85 (computer) en 0,82 (boeken en strips); voor niet-gerichte begeleiding bedragen ze respectievelijk 0,64, 0,68 en 0,81 en voor evaluatieve begeleiding 0,86, 0,88 en 0,86.

2.3.5. Schaal Gebruik van media als babysit door moeder/vader: 2 variabelen (telkens 3 items; $\alpha = 0,62$ voor moeder; $\alpha = 0,69$ voor vader). Meet de mate waarin het kind de indruk heeft dat moeder/vader de media ten aanzien van hem/haar aanwendt als 'babysitter' (bijvoorbeeld 'mijn mama/papa vindt het soms gemakkelijk dat ik naar tv kijk, omdat ik dan stil ben').

2.3.6. Schaal Communicatie met moeder/vader: 2 variabelen (telkens 17 items; $\alpha = 0,90$ voor moeder; $\alpha = 0,93$ voor vader). Meet drie aspecten van communicatie: (1) verbale communicatie (bijvoorbeeld 'mijn mama/papa en ik hebben toffe gesprekken met elkaar'); (2) emotionele expressiviteit (bijvoorbeeld 'als ik verdrietig ben dan vraagt mama/papa wat er is'); (3) niet verbale communicatie (knuffelen, spelen, lachen (bijvoorbeeld 'mijn mama/papa en ik knuffelen elkaar')).

2.4. Statistische analyses

De statistische analyses werden uitgevoerd met behulp van het statistische pakket SPSS 6.1. In de voorafgaande analyses werden, om het effect van het geslacht van het kind en de werksituatie van de ouders na te gaan, in eerste instantie driewegs-variantieanalyses (namelijk $2 \times 2 \times 2$ ANOVA's) uitgevoerd met als onafhankelijke variabelen werksituatie moeder, werksituatie vader en geslacht kind en met als onafhankelijk variabelen, de variabelen betreffende mediagebruik (zie 2.3.3) en mediabegeleiding (zie 2.3.4). Indien in deze $2 \times 2 \times 2$ ANOVA's een hoofdeffect van werksituatie moeder en/of vader en geen hoofd- of interactie-effect van geslacht werd vastgesteld dan werd op de hele steekproef een 2×2 ANOVA uitgevoerd waarin geslacht niet langer werd opgenomen als afhankelijke variabele. Indien voor geslacht een significant interactie-effect met één van de andere variabelen werd vastgesteld, werd een dergelijke 2×2 ANOVA afzonderlijk voor jongens en voor meisjes uitgevoerd. Resultaten van de uitgevoerde 2×2 ANOVA's zijn weergegeven in tabel 1 en 2. Voor de variabelen 'aantal boeken lezen' en 'niet gerichte begeleiding moeder voor tv en video werd enkel een hoofdeffect voor geslacht vastgesteld: de werksituatie van de ouders heeft hier geen effect en er werd

geen tweede ANOVA uitgevoerd. We wijzen erop dat, voor alle variabelen die factorscores zijn, geldt dat het gemiddelde (voor de totale steekproef) nul is en de standaarddeviatie één. De minimum en maximum waarden namen voor deze variabelen een waarde aan die lag tussen min drie en plus zes.

Om na te gaan hoe geslacht van het kind, het al dan niet buitenshuis werken van de ouders en de variabelen met betrekking tot media (2.3.3 tot en met 2.3.5), de communicatie met moeder en vader beïnvloeden, worden in eerste instantie al deze variabelen als onafhankelijke variabelen betrokken in ANCOVA's (analysis of covariance). Wanneer één of meer onafhankelijke variabelen in een ANOVA-design het intervalmeetniveau bezitten dan krijgen deze de naam covariaat en de techniek die dan wordt toegepast is de covariantie-analyse (Tacq, 1992, p.195). Uit de ANCOVA's bleek dat noch voor werksituatie moeder, noch voor werksituatie vader significante effecten gevonden werden en deze variabelen werden verwijderd. Voor geslacht werden significante interacties vastgesteld met een aantal van de variabelen die als covariaten werden ingevoerd (bijvoorbeeld met 'boeken, restrictief (M), $F=12,24$; $p < .001$). Deze vaststelling biedt een bevestiging voor het in de literatuur vastgestelde geslachtsverschil inzake mediagebruik en begeleiding (zie boven) en heeft als consequentie dat analyses voor jongens en meisjes afzonderlijk moeten worden uitgevoerd. Alle variabelen betreffende mediagebruik en -begeleiding zijn variabelen op het intervalniveau. Al deze variabelen werden betrokken in vier multipale regressies, namelijk op de algemene communicatie tussen moeder en zoon, moeder en dochter, vader en zoon, en vader en dochter. Er werd geopteerd voor de methode 'stepwise'; hierbij worden alle variabelen met een significante bèta-waarde ($p < .05$) stapsgewijs geselecteerd. Om te voorkomen dat het percentage verklaarde variantie ten onrechte zou opgedreven worden (namelijk door de variabelen die nog in de regressievergelijking aanwezig zijn maar geen significante bèta hebben), werden nadien nogmaals vier multipale regressies uitgevoerd waarin enkel die variabelen betrokken werden die in de eerste multipale regressie geselecteerd werden. De resultaten van deze tweede multipale regressies worden weergegeven in tabel 3 en 4. Aangezien de correlaties tussen de predictoren eerder laag zijn —de meeste correlaties zijn lager dan 0,40 en de vijf hoogste liggen op 0,60— stelt het probleem van multicollineariteit zich hier niet en kunnen de gestandaardiseerde bèta-gewichten (de regressiecoëfficiënten) gebruikt worden om het effect of de relatieve impact van een bepaalde predictor op de afhankelijke variabele na te gaan (Thompson en Borello, 1985). Missende gegevens werden in alle analyses 'pairwise' weggelaten: dit betekent dat elke analyse werd uitgevoerd op telkens die groep subjecten die voor de in de analyse betrokken variabelen geen missende gegevens hadden. Als percentage verklaarde variantie gebruiken we de 'adjusted R^2 ' omdat deze een correctie toepast op de R^2 indien er, zoals hier het geval is, een groot aantal onafhankelijke variabelen in de vergelijking zijn opgenomen.

3. Resultaten

3.1. Voorafgaande analyses: invloed van geslacht van het kind en van de werksituatie van moeder en vader op mediagebruik en -begeleiding in het gezin

In tabel 1 en 2 worden de resultaten van de 2 x 2 ANOVA's weergegeven voor respectievelijk mediagebruik en mediabegeleiding. Bij de beschrijving van de resultaten interpreteren we de gevonden hoofd- en interactie-effecten.

Wat **mediagebruik** betreft (zie *tabel 1*) blijkt dat kinderen van het vijfde en zesde leerjaar gemiddeld zo'n 15 uren *tv kijken* per week. Kinderen van beroepsactieve moeders en kinderen van beroepsactieve vaders kijken significant meer uren tv dan kinderen van niet beroepsactieve moeders, respectievelijk niet beroepsactieve vaders.

Het gebruik van de *computer* is nog minder algemeen ingeburgerd dan het gebruik van de tv; gemiddeld spelen 10- en 11-jarigen iets meer dan vier uren computer(spelletjes) per week. Uit verder doorgevoerde analyses bleek dat jongens van wie geen van beide ouders werken het meest computer spelen (gemiddeld = 9,96 uren; sd = 10,76). Meisjes spelen het meest met de computer in gezinnen waar moeder werkt en vader niet werkt (gemiddelde = 7,94 uren, sd = 8,36).

Kinderen van het 5e en 6e leerjaar lezen gemiddeld anderhalf *boek* per week. Het hoofdeffect van geslacht wijst erop dat meisjes gemiddeld een half boek meer per week lezen (gemiddelde = 1,83; sd = 2,21) dan jongens (gemiddelde = 1,35; sd = 2,21). Het gemiddeld aantal strips dat kinderen van het vijfde en zesde leerjaar lezen ligt op iets meer dan drie per week. Er worden minder strips gelezen in gezinnen waar vader niet werkt dan in gezinnen waar vader wel werkt.

Met betrekking tot **de mediabegeleiding van ouders**, wijst het voor *tv en video* vastgestelde hoofdeffect van geslacht erop dat moeders het tv- en video -kijken meer met hun dochters (gemiddelde = ,092, sd = ,99) dan met hun zoons (gemiddelde = -,092, sd = 1,007) op een niet gerichte wijze begeleiden, of dus meer samen tv-kijken met hun dochters dan met hun zoons.

Uit *tabel 2* blijkt dat het *spelen met computer(spelletjes)* zowel door moeder als door vader minder beperkt wordt in gezinnen waar vader niet werkt dan in gezinnen waar vader wel werkt. Meisjes spelen meer samen computer met hun moeder in gezinnen waar vader niet werkt en meer samen met hun vader in gezinnen waar noch moeder noch vader werken.

Tabel 1. Gemiddelden en standaarddeviaties van mediagebruik en resultaten van de variantieanalyses van de werksituatie van moeder en vader op het mediagebruik

	Totaal	Werken moeder		Werken vader		F			
		Ja		Neen		werk	moeder	vader	interactie
		Gem	sd	Gem	sd				
Uren TV (totale groep;n=498)	Gem	15,07	14,53	16,90	14,76	19,22	4,74*	4,21*	ns
	sd	9,86	9,51	10,79	9,74	10,52			
Uren computer (jongens;n=228) ¹	Gem	4,20	4,10	6,07	4,39	7,45	6,75**	ns	4,39
	sd	6,21	5,01	9,71	6,27	9,79			
Aantal boeken (totale groep;n=504)	Gem	1,59	1,59	1,59	1,61	1,32	ns	ns	ns
	sd	1,48	1,49	1,46	1,47	1,54			
Aantal strips (totale groep;n=501)	Gem	3,15	3,25	2,84	3,23	2,14	ns	5,90*	ns
	sd	2,19	2,16	2,66	2,18	2,12			

Noot: V= vader; M = moeder ; gem= gemiddelde, sd= standaarddeviatie; ns= niet significant.

¹ enkel voor het geslacht waarvoor in de ANOVA significante effecten worden vastgesteld worden de resultaten weergegeven; n (totaal) = 430.

* p < 0,05, **p < .01.

Tabel 2. Gemiddelden, standaarddeviaties en significante resultaten van variantieanalyses van werksituatie moeder en vader op variabelen betreffende communicatie over media

		Werken moeder		Werken vader		F		
		Ja	Neen	Ja	Neen	werk moeder	werk vader	interactie
<u>Computer (spelletjes)</u>								
Restrictief (M) (totale groep, n=437)	Gem	,003	,007	0,033	-,449	ns	6,93**	ns
	sd	,99	,99	1,01	,80			
Restrictief (V) (totale groep, n=428)	Gem	,007	-0,007	0,034	-,37	ns	4,56*	ns
	sd	1,01	1,006	1,01	,70			
Niet gericht (M) ¹ (meisjes, n=211)	Gem	-,038	,138	-,049	,601	ns	4,34*	ns
	sd	,987	1,255	1,005	1,313			
Niet gericht (V) ¹ (meisjes, n=209)	Gem	-,115	,358	-,075	,775	7,19**	7,64**	ns
	sd	1,03	1,234	1,05	1,39			
<u>Boeken en strips</u>								
Restrictief (M) ¹ (meisjes, n=240)	Gem	-,099	,392	-,036	,394	16,42***	4,23*	ns
	sd	,985	1,480	,995	2,190			
Restrictief (V) (totale groep, n=471)	Gem	-0,014	-0,03	-0,021	-3,41	ns	4,76*	ns
	sd	,99	1,01	1,01	,57			
Niet gericht (V) ¹ (meisjes, n=237)	Gem	-,125	,1360	-,129	,791	ns	13,49***	ns
	sd	,969	,909	,908	1,377			

Noot: V= vader; M = moeder ; gem= gemiddelde, sd= standaarddeviatie; ns= niet significant.

¹ enkel voor het geslacht waarvoor in de ANOVA significante effecten worden vastgesteld worden de resultaten weergegeven.

* p < 0,05, ** p < .01, *** p < .001.

In vergelijking met gezinnen waar vader werkt treedt vader, in gezinnen waar vader niet werkt, zowel naar jongens als naar meisjes minder beperkend op wat het *lezen van boeken* betreft en leest hij er —enkel met de meisjes— meer samen boeken. In gezinnen waar noch moeder noch vader werken treedt moeder naar meisjes meer beperkend op wat het lezen van boeken en strips betreft dan in gezinnen waar beide ouders werken.

3.2. De invloed van het geslacht van het kind, werksituatie ouders, mediagebruik en -begeleiding en van het gebruik van media als babysitters op de communicatie met moeder en vader in het gezin

De resultaten van de multiële regressies worden afzonderlijk besproken voor de moeder-zoon en moeder-dochter communicatie (zie *tabel 3*), en voor de vader-dochter en vader-zoon communicatie (zie *tabel 4*), waarbij vooral nagegaan wordt wat de impact van het gebruik en de begeleiding van elk medium is.

Tabel 3. Predictie van Communicatie met moeder: resultaten van multiële regressies voor jongens en meisjes

Predictoren	Jongens (n =215)	Meisjes (n =229)
	Bèta	Bèta
1. Mediagebruik		
- aantal boeken	0,12*	0,19**
2. Mediabegeleiding door ouders		
Televisie en video		
- niet gericht (Moeder)	0,25***	0,33***
- evaluatief (Moeder)	0,29***	0,18**
Computer(spelletjes)		
- restrictief (Moeder)	-0,15**	
Boeken en strips		
- restrictief (Moeder)		-0,20**
- niet gericht (Moeder)	0,13*	
- niet gericht (Vader)	0,15*	
- evaluatief (Moeder)		0,14*
- evaluatief (Vader)	0,17*	
3. Gebruik van media als babysit		
- door moeder	-0,17**	
R ² adj	0,37	0,24
F	16,9***	15,69***

*p < ,05; **p < ,01; *** p < ,001.

Tabel 4. *Predictie van Communicatie met vader: resultaten van
multipelere regressies voor jongens en meisjes*

Predictoren	Jongens (n =211) Bèta	Meisjes (n = 192) Bèta
1. Mediagebruik - aantal boeken	0,15**	0,16**
2. Mediabegeleiding door ouders		
Televisie en video		
- restrictief (Moeder)	0,17**	
- niet gericht (Vader)	0,24***	0,38***
- evaluatief (Moeder)	0,28***	
- evaluatief (Vader)		0,26***
Computer (spelletjes)		
- restrictief (Moeder)	-0,24***	
Boeken en strips		
- restrictief (Vader)	-0,12*	
- niet gericht (Vader)	0,28***	
- evaluatief (Vader)	0,15**	
- evaluatief (Moeder)		0,15*
3. Gebruik van media als babysit - door moeder	-0,24***	-0,23***
R ² adj	0,44	0,40
F	19,62***	18,61***

* $p < ,05$; ** $p < ,01$; *** $p < ,001$.

3.2.1. Communicatie tussen moeder en zoon en tussen moeder en dochter

De predictoren verklaren 37 procent van de variantie in de communicatie van de moeder met haar zoon en 24 procent van de variantie in de communicatie tussen moeder en dochter.

Er is slechts één medium dat op zich de communicatie met de moeder positief beïnvloedt, nl. *boeken* (bèta = .12 en .19). In gezinnen waar veel gelezen wordt is de communicatie met de moeder beter dan in gezinnen waar weinig gelezen wordt. De communicatie tussen moeder en zoon wordt bovendien bevorderd indien de moeder samen met haar zoon boeken leest (bèta = .13) en ook indien de vader samen met zijn zoon leest (bèta = .15 en hierbij gericht uitleg geeft (bèta = .17)); die tussen moeder en dochter wanneer moeder gericht uitleg geeft bij het lezen (bèta

= .14). Als moeder haar dochter restricties oplegt wat lezen betreft dan heeft dit een negatieve invloed op hun communicatie ($\beta = -.20$).

Het aantal uren dat kinderen *tv-kijken* heeft geen effect op de communicatie met hun moeder, maar wel het feit of ze samen met moeder kijken ($\beta = .25$ en $.33$) en of moeder uitlegt geeft bij wat er op het scherm te zien is ($\beta = .29$ en $.18$). Ook het aantal uren dat kinderen met de *computer* spelen heeft geen effect op de communicatie. Indien moeder aan haar zoon beperkingen oplegt wat spelen met de computers betreft dan beïnvloedt dat hun communicatie negatief ($\beta = -.15$).

Als de zoon het gevoel heeft dat zijn moeder de media als babysitters gebruikt heeft dit duidelijk een negatief effect op de communicatie tussen moeder en zoon ($\beta = -.17$).

3.2.2. Communicatie algemeen tussen vader en zoon en tussen vader en dochter

Van de communicatie tussen vader en zoon wordt 44 procent van de variantie verklaard door de predictoren; van de communicatie tussen vader en dochter 40 procent.

Ook hier vormen *boeken* het enige medium dat, op zich, de communicatie met de vader bevordert ($\beta = .15$ en $.16$). De begeleiding die vader biedt bij het lezen van boeken blijkt verder vooral een impact te hebben op de vader-zoon communicatie, waarbij de restrictieve begeleiding een negatieve ($\beta = -.12$) en de niet gerichte ($\beta = .28$) en evaluatieve begeleiding ($\beta = .15$) een positieve impact hebben.

Het aantal uren dat kinderen *tv-kijken* heeft geen effect op de communicatie met de vader, maar wel het feit of ze samen met vader kijken ($\beta = .24$ en $.38$) en of vader ($\beta = .26$) of moeder ($\beta = .28$) uitleg geven bij wat er op het scherm te zien is. Restrictief optreden van de moeder wat betreft *tv-kijken* van de zoon, beïnvloedt de communicatie tussen vader en zoon positief ($\beta = .17$); wanneer moeder beperkingen stelt aan het spelen met de computers wordt deze communicatie negatief beïnvloed ($\beta = -.24$).

Het gebruik van de media als babysitters heeft een duidelijk negatief effect op de communicatie tussen zowel vader en zoon ($\beta = -.24$) als tussen vader en dochter ($\beta = -.23$).

4. Discussie en besluit

4.1. Voorafgaande analyses: de invloed van het geslacht van het kind en van de werksituatie van moeder en vader op mediagebruik en -begeleiding in het gezin

De invloed van het *geslacht* van het kind op mediagebruik en -begeleiding is eerder beperkt: meisjes lezen meer boeken en kijken meer samen met hun moeder tv dan jongens. Beide bevindingen bevestigen resultaten aangaande geslachtsverschillen in mediagebruik uit andere studies, maar het feit dat voor tv-kijken en computer spelen niet gevonden werd dat jongens er meer gebruik van maken dan meisjes is in tegenspraak met literatuurgegevens (zie Gunter en McAleer, 1997; Roe, 1998).

De resultaten in verband met het effect van de *werksituatie* samenvattend kunnen we stellen dat het al dan niet buitenshuis werken van de moeder minder effect blijkt te hebben dan het al dan niet buitenshuis werken van de vader en dat het effect bij meisjes voor meer variabelen aantoonbaar is dan bij jongens. In vergelijking met gezinnen waar vader werkt, zullen in gezinnen waar vader niet werkt: de ouders minder restrictief zijn wat spelen met computer betreft, meisjes meer samen met hun moeder computer spelen, kinderen minder strips lezen alhoewel vader doorgaans minder restrictief is wat lezen betreft en zal ten slotte vader meer boeken lezen samen met zijn dochter. In vergelijking met gezinnen waar beide ouders beroepsactief zijn, zullen in gezinnen waar beide ouders niet beroepsactief zijn: jongens en meisjes meer uren tv-kijken, jongens meer met computer(spelletjes) spelen, meisjes meer samen computer spelen met hun vader en meisjes van hun moeder meer restricties opgelegd krijgen wat betreft lezen.

De vaststelling dat kinderen van wie beide ouders niet beroepsactief zijn, doorgaans meer tv-kijken en meer met computer(spelletjes) spelen zou op verschillende manieren kunnen verklaard worden. Het zou kunnen dat deze kinderen meer uren thuis doorbrengen dan kinderen wier ouders beiden uit werken zijn, daardoor meer kans hebben om deze media te gebruiken en die kans effectief te baat nemen. Men kan ook veronderstellen dat ouders die zelf niet beroepsactief zijn zelf ook vaak tv-kijken en eventueel computer(spelletjes) spelen en dat kinderen dit gedrag van hun ouders overnemen (cf. McLeod en Brown, 1976). Het feit dat in gezinnen waar vader niet werkt minder boeken worden gelezen, alhoewel de vader er minder restrictief optreedt wat lezen betreft, zou op dezelfde manier kunnen verklaard worden. Om deze hypothesen verder te onderzoeken zijn minstens ook gegevens over het mediagebruik van de ouders nodig.

We vonden in onze gegevens geen evidentie voor de voorspelling van Nikken en Van Lil (1990) dat het buitenshuis werken van de ouders leidt tot een afname van

alle vormen van tv-begeleiding; de werksituatie van de ouders bleek geen effect te hebben op de tv-begeleiding. Wat de begeleiding van computer betreft bleek precies het omgekeerde waar te zijn: het niet beroepsactief zijn van de vader bleek te leiden tot het minder beperkingen stellen —door zowel moeder als vader— aan het spelen met de computer.

We merken op dat het verschil tussen de gemiddelden die statistisch significant van elkaar verschillen doorgaans klein is: het bedraagt meestal slechts half tot één standaarddeviatie. Dit spoort ons er toe aan de gevonden verschillen met de nodige voorzichtigheid te interpreteren en de aandacht vooral te richten op die variabelen waarin de verschillen het grootst zijn, of waar het significantieniveau hoger ligt dan $p < .05$. Op basis van voorliggende resultaten pleiten we toch voor het betrekken van de variabelen geslacht van het kind en werksituatie moeder en vader in onderzoek naar mediagebruik en -begeleiding.

4.2. Kan de potentieel sociale functie van media ook buiten de media-context vastgesteld worden?

Uit de ANCOVA's en multiële regressies bleek van de onderzochte variabelen enkel de werksituatie van de ouders geen effect te hebben op de ouder-kind communicatie zoals gemeten in ons onderzoek. De overige variabelen verklaarden samen een relatief groot deel van de variantie in deze ouder-kind communicatie nl. tussen 24 en 44 procent. Dit wil zeggen dat verschillen in de communicatie in de gezinnen voor 24 à 44 procent in verband kunnen gebracht worden met de verschillen die er tussen de gezinnen bestaan wat betreft mediagebruik en -begeleiding en gebruik van media als babysitters.

Op basis van deze resultaten kan de vraag of de potentieel sociale functie van media in het gezin zich uitstrekt tot de ouder-kind communicatie die zich buiten de directe media-context afspeelt zeker positief beantwoord worden. De mediërende rol van de mediabegeleiding van de ouders blijkt hierbij van groot belang te zijn. De intensiteit van het mediagebruik heeft, met uitzondering van het aantal boeken dan men leest, geen invloed op de communicatie binnen het gezin. Belangrijk voor het bevorderen van de ouder-kind communicatie zijn vooral het samen met de ouders van de media gebruik maken (de niet gerichte begeleiding) en het praten en uitleg geven erbij (de evaluatieve begeleiding). De restrictieve begeleiding en het gebruik van de media als babysitters beïnvloeden de ouder-kind communicatie, ofwel niet ofwel in negatieve zin.

In gezinnen waar kinderen relatief veel lezen zou de communicatie met de ouders beter zijn dan in gezinnen waar kinderen niet veel lezen. Deze bevinding sluit aan bij een nog niet gepubliceerd resultaat uit het CBGS-onderzoek

Leefsituatie van Kinderen, namelijk dat kinderen die thuis lezen meer dan kinderen die thuis haast niet lezen het gevoel hebben dat hun ouders voor hen voldoende tijd hebben. Beide resultaten suggereren dat kinderen die thuis veel boeken lezen, dit lezen niet ervaren als een activiteit die communicatie met de ouders belemmert ('ieder in een hoekje met zijn boekje'), maar als een bezigheid die de communicatie in het gezin bevordert; samen een boek lezen geeft kinderen het gevoel dat ouders ook 'tijd' hebben voor hen, dat ze op hen betrokken zijn.

Uit onze resultaten blijkt dat televisie zeker niet nefaster is voor de communicatie in het gezin dan boeken, waarmee een oude mythe ontkracht wordt. Ons onderzoek toont aan dat beide juist heel positieve effecten *kunnen* hebben, indien er op een adequate manier wordt mee omgegaan, of zoals Huston en Wright (1994, p. 82) het uitdrukken: "Television as a medium is neither good nor bad for family life; its influence depends on what kind of television is viewed and how it is used during interactions among family members".

Met uitspraken over de computer moeten we voorzichtiger zijn. De invloed van computer-begeleiding bleef beperkt: we konden enkel vaststellen dat restricties stellen aan het spelen met computers de communicatie tussen de zoon en zijn ouders vermindert. Dat geen andere effecten werden vastgesteld heeft vermoedelijk te maken met het feit dat ouders en kinderen geen gemeenschappelijke interesse in en geen gemeenschappelijke taal over computers hebben. Computers(spelletjes) stimuleren de communicatie in het gezin alvast niet. Als dit te maken heeft met het gebrek aan gemeenschappelijke taal en interesse, draagt dit ook een gevaar in zich. Dit fenomeen kan zichzelf in stand houden. Minder praten geeft minder aanleiding tot het vormen van een attitude om te communiceren met elkaar. Indien er vanuit die communicatie over computers geen trigger of uitlokker komt om te communiceren, dan leidt dit tot minder en minder communicatie tussen jongeren en hun ouders. Wij menen dat ook computerspelletjes de communicatie in het gezin *kunnen* bevorderen indien er, net als bij tv en boeken, op een adequate manier wordt mee omgegaan. De verantwoordelijkheid hiervoor ligt echter niet alleen bij de ouders. Socialisatie is een bi-directioneel proces (Lerner en Spanier, 1978; Clarke Stewart, 1988): ouders socialiseren kinderen maar kinderen socialiseren ook hun ouders. Wat computerspelletjes betreft zijn het wellicht de kinderen die de communicatie hierover met hun ouders op gang kunnen brengen.

Indien kinderen het gevoel hebben dat moeder de media als babysitters gebruiken en de potentieel sociale functie ervan niet benut dan heeft dit een nefaste invloed op de communicatie in het gezin. Het is duidelijk dat media in

het gezin deel uitmaken van een breder geheel en dat de aanwezigheid ervan op zich niet zal leiden tot communicatie. Of de media in een gezin ook daadwerkelijk de communicatie bevorderen, hangt af van de wijze waarop de gezinsleden met die media omgaan.

Als besluit kunnen we stellen dat de vraag 'wat doen media met gezinnen' beter vervangen wordt door de vraag 'wat doen gezinnen met media'. Communicatie over media en communicatie in het gezin zijn deel van een circulair proces dat zich inschrijft in het gezinsfunctioneren. Op basis van onze resultaten pleiten wij ervoor het media-gebeuren in het gezin, in samenhang met de kwaliteit van de globale communicatie en interactie in het gezin te bekijken.

Literatuur

- Abel, J.D. (1976) The family and the child television viewing. *Journal of Marriage and the Family*, May 1976, pp. 331-335.
- Abelman, R. en G.R. Pettey (1989) Child attributes as determinants of parental television-viewing mediation. *Journal of Family Issues*, 10(2), pp. 251-266.
- Alanen, L. (1992) *Modern Childhood? Exploring the 'Child Question' in Sociology*. Research Reports 50. Jyväskylä: Institute for Educational Research Publication Series A.
- Alexander, A. (1994) The Effect of Media on Family Interaction. In: D. Zillmann, J. Bryant, A.C. Huston (Eds.). *Media, Children and the Family. Social Scientific, Psychodynamic and Clinical Perspectives*. Hillsdale (New Jersey): Lawrence Erlbaum Ass., pp. 51-60.
- Austin, E.W., D.F. Roberts en C.I. Nass (1990) Influences of Family Communication on Children's Television-Interpretation Processes. *Communication Research*, 17(4), pp. 545-564.
- Bell, R.Q. (1968) A reinterpretation of direction of effects of studies in socialization. *Psychological Review*, 75, pp. 81-95.
- Bell, R.Q. (1979) Parent, child and reciprocal influences. *American Psychologist*, 34(10), pp. 821-826.
- Belsky, J. (1981) Early Human Experience: A Family Perspective. *Developmental Psychology*, 17, pp. 3-23.
- Brody, G.H. en Z. Stoneman (1983) The influence of television viewing on family interactions. *Journal of Family Issues*, 4, pp. 329-348.
- Brody, G.H., Z. Stoneman en A.K. Sanders (1980) Effects of television viewing on family interactions. *Family Relations*, 28, pp. 216-220.
- Buckingham, D. (1994) Television and the definition of childhood. In: Mayall, B. (1994). *Children's Childhoods: Observed and Experienced*. London: The Falmer Press, pp. 79-96.
- Bybee, C., D. Robinson en J. Turow (1982) Determinants of parental guidance of children's television viewing for a special subgroup: Mass media scholars. *Journal of Broadcasting*, 26, pp. 697-710.
- Clarke-Stewart, K.A. (1988) Parents' effects on children's development: A decade of progress? *Journal of Applied Developmental Psychology*, 9, 41-84.
- Chaffee, S.H., J.M. McLeod en C.K. Atkin (1971) Parental influences on adolescent media use. *American Behavioral Scientist*, 14, pp. 323-340.

- Corder-Bolz, Ch.R. (1980) Mediation: the role of significant others. *Journal of Communication*, 1980, 30 (3), pp. 106-118.
- Desmond, R.J., B. Hirsch, D.G. Singer en J.L. Singer (1987) Gender differences, Mediation and Disciplinary Styles in Children's Responses to Television. *Sex Roles: A Journal of Research*, 35, pp. 375-389.
- Desmond, R.J., J.L. Singer, D.G. Singer, R. Calam en K. Colimore (1985) Family mediation patterns and televisions viewing. Young Children's use and grasp op the medium. *Human Communication Research*, 11 (4), pp. 461-480.
- Doubleday, C.N. en K.L. Droege (1993) Cognitive developmental influences on children's understanding of television. In: G.L. Berry and J.K. Asamen (eds.). *Children and television. Images in a Changing Sociocultural World*. Newbury Park: Sage Publications.
- Eisenberg, N., R.A. Fabes en B.C. Murphy (1996) Parents' reactions to children's negative emotions: relations to children's social competence and comforting behavior. *Child Development*, 6, pp. 2227-2247.
- Franz, C.E., D.C. McClelland en J. Weinberger (1991) Childhood antecedents of conventional social accomplishment in midlife adults: a 36-year prospective study. *Journal of Personality and Social Psychology*, 60(4), pp. 586-595
- Gunter, B. en M. Svennevig (1987) *Behind and in front of the screen*. London: J. Libbey.
- Gunter, B. en J. McAleer (1997) *Children and television*. Second edition. London: Routledge.
- Grotevant, H.D. en C.R. Cooper (1985) Patterns of interaction in family relationships and the development of identity exploration in adolescence. *Child Development*, 56, pp. 415-428.
- Harter, S. (1998) The development of Self-Representations. In: W. Damon (Series Ed.) en N. Eisenberg (Volume Ed.). *Handbook of Child Psychology (Fifth Ed). Vol 3: Social, Emotional and Personality Development*. New York: J. Wiley, pp. 553-617.
- Huston, A.C. en J.C. Wright (1994) Educating children with television: the forms of the medium. In: D. Zillmann, J. Bryant, A.C. Huston (eds.). *Media, Children and the Family. Social Scientific, Psychodynamic and Clinical Perspectives*. Hillsdale (New Jersey): Lawrence Erlbaum Ass, pp. 73-60.
- James, A., C. Jenks en A. Prout (1998) *Theorizing Childhood*. Cambridge: Polty Press.
- Lerner, R.M. en G.G. Spanier (1978) (eds.) *Child influences on marital and family interactions: a life span perspective*. New York: Academic Press.
- Lin, C.A. en D.J. Atkin (1989) Parental Mediation and Rulemaking for Adolescent Use of Television and VCRs. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 33(1), pp. 53-6.
- Lull, J. (1980) Family communication patterns and the social uses of television. *Communication Research*, 7(3), pp. 319-334.
- Lull, J. (1990) (ed.) *Inside Family Viewing: Ethnographic research on Television's Audiences*. London: Routledge.
- Maccoby, E. (1951) Television: Its impact on school children. *Public Opinion Quaterly*, 15, pp. 421-444.
- Maccoby, E.E. en J.A. Martin (1983) Socialization in the context of the family: Parent-child interaction. In: P.H. Mussen (Series ed.) en E.M. Hetherington (Vol. ed.). *Handbook of child psychology: Vol 4. Socialization, personality and social development*. New York: J. Wiley, pp. 1-102.
- McLeod, J. and J.D. Brown (1976) The Family Environment and Adolescent Television Use. In: Brown, R. (ed.). *Children and Television*. London: Collier Macmillan.
- Mersch, R. (1994) *Gezin en TV-gebruik*. Licentiaatsverhandeling Departement Communicatiewetenschap, Katholieke Universiteit Leuven.
- Messariss, P. en D. Kerr (1983) Mothers' comment about tv. Relation to Family Communication Patterns. *Communication Research*, 10 (2), pp. 175-194.

- Muijs, D. (1997) *Self, School and Media: A Longitudinal Study of Media Use, Self-Concept, School Achievement and Peer Relations Among Primary School Children*. Ph.D. Thesis. Leuven: Department of Communication Science.
- Muijs, D. and K. Roe (1997) *Literacy in the media age. Results form the third wave of a longitudinal study of children's media use and educational achievement*. Internal report n° 3. Department of Communication Research, Catholic University Louvain.
- Nikken, P. en J.E. van Lil (1990) Determinanten van TV-opvoeding: een replicatie-onderzoek. *Pedagogische Studiën*, 67, pp. 417-426.
- Qvarsell, B. (1988) Children's views on computers: the importance of affordance. *Education and Computing*, 4, pp. 223-230.
- Reid, L.N. en Ch. F. Frazer (1980) Children's Use of Television Commercials to Initiate Social Interaction in Family Viewing Situations. *Journal of Broadcasting*, 24 (2), pp. 149-158.
- Riley, J.W., F.C. Cantwell en K.F. Ruttiger (1949) Some Observations on the Social Effects of Television. *Public Opinion Quaterly*, 1, pp. 223-234.
- Roberts, D.F. en C.M. Bachen (1981) Mass Communication effects. *Annual Review Psychology*, 32, pp. 307-356
- Roe, K. (1983) *Mass Media and Adolescent Schooling, Conflict or Coexistence*. Stockholm: Almqvist and Wiksell International.
- Roe, K. (1998) Boys will be boys and girls will be girls: changes in children's media use from 9 to 12 years of age. *Communications, The European Journal of Communication Research*, 23(1), pp. 5-26.
- Roe, K. en D. Muijs (1995) *Literacy in the media age. Results form the first wave of a longitudinal study of children's media use and educational achievement*. Internal report n°1. Department of Communication Research, Catholic University Louvain.
- Roe, K. en D. Muijs (1997) *Literacy in the media age. Results form the second wave of a longitudinal study of children's media use and educational achievement*. Internal report n°2. Department of Communication Research, Catholic University Louvain.
- Rossiter, J. en T. Robertson (1975) Children's television viewing: an examination of parent-child concensus. *Sociometry*, 8 (2), pp. 308-326.
- Rosengren, K. E. en S. Windahl (1989) *Media Matter - TV use in Childhood and Adolescence*. Norwood: Ablex.
- Singer, J.L., D.G. Singer, R. Desmond, B.Hirsch en A. Nicol (1988) Family mediation and children's cognition, aggression and comprehension of television: a longitudinal study. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 9, pp. 329-347.
- Solomon, G. (1979/1994) *Interaction of Media, Cognition and Learning. An exploration of how symbolic forms cultivate mental skills and affect knowledge acquisition*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates.
- Tacq, J. (1992) *Van probleem naar analyse. De keuze van een gepaste multivariate analysetechniek bij een sociaal-wetenschappelijke probleemstelling*. De Lier: Academisch Boeken Centrum
- Thompson, B. en M. Borello (1985) The importance of structure coefficients in regression research. *Educational and Psychological Measurements*, 45, pp. 203-209.
- Van Aken, M.A.G. (1991) *Competence development in a transactional perspective: A longitudinal study*. Proefschrift Katholieke Universiteit Nijmegen. Kampen: Mondiss.
- Van den Bergh, B. (1997) *Kindertijd. Kinderen en ouders over de leefsituatie van kinderen op lagereschoolleeftijd in Vlaanderen*. CBGS-Document 1997/1. Leuven: Garant.
- Van den Bergh, B. en N. van Ranst (1997) Welzijn van het kind in het gezin. LISREL-analyse van objectieve en subjectieve factoren uit de directe gezinsomgeving. *Bevolking en Gezin*, 1, pp. 43-74.

- Van den Bergh en N. van Ranst (1998) LISREL-analysis of factors in the direct family environment that affect the perceived competence of the child. Poster presented at the XVth Biennial ISSBD Meetings, Bern, Zwitserland, July 1-4 1998.
- Van den Bulck, J. (1991-1992) Kinderen en televisie, een andere kijk op enkele populaire mythes. *Communicatie*, 21 (4), pp. 21-29.
- Van den Bulck, J. (1995) The Selective Viewer, Defining (Flemish) Viewer Types. *European Journal of Communication*. 10 (2), pp. 147-177.
- Van den Bulck, J. en Van den Bergh, B. (1998) De invloed van communicatie-patronen in het gezin op mediagebruik. Een onderzoek bij 10- en 11-jarigen. *Communicatie*, 27(4), 27-45.
- Van der Voort, T.H.A., P. Nikken en J.E. van Lil (1992) Determinants of parental guidance of children's television viewing: a Dutch replication study. *Journal of Broadcasting and Electronic Media*, 36(1), pp. 61-74
- Van Evra, J. (1998) *Television and child development*. Second Edition. Mahwah (New Jersey): Lawrence Erlbaum Associates.
- Van Gils, J. en M. Bosscher (1997) *Kinderen en televisie: tegengestelde belangen? Over hoe kinderen televisie beleven en hoe ouders en opvoeders daarmee kunnen omgaan*. Leuven: Garant.
- Veerman, J.W., M.A.E. Straathof, Ph.D.A. Treffers, B. van den Bergh en T.L. ten Brink (1997) *Handleiding Competentiebelevingsschaal voor Kinderen (CBSK)*. Lisse: Swets and Zeitlinger.
- Wilk, J. en J. Bacher (hrsg.) (1994) *Kindliche Lebenswelten: Eine sozialwissenschaftliche Annäherung*. Opladen: Leske + Budrich.

Dankwoord

Dit onderzoek werd gefinancierd door het Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudie en het Departement Communicatiewetenschap en het Departement Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. De auteurs danken Mevr. Anne Dehouck en Mevr. Veerle Van Rompaey voor de dataverzameling en het aanmaken van de databestanden, het secretariaat van beide centra, en de directies, kinderen en ouders voor hun medewerking aan het onderzoek.